

Napomena o početku dijaloga između kršćana i marksista u Hrvatskoj

Tomo VEREŠ

Sažetak

Pisac govori o ulozi p. Brajičića, dugogodišnjeg urednika časopisa »Obnovljeni život«, u počecima dijaloga između kršćana i marksista u Hrvatskoj.

Nedavno objavljeni zbornik pod naslovom *Synthesis theologica* u čast uglednoga hrvatskoga isusovca p. Rudolfa Brajičića u povodu 75. obljetnice njegova života sadrži brojne i kvalitetne priloge različitih autora u najrazličitijim, pretežito filozofsko-teološkim i nekim drugim temama. U zborniku nema mojega priloga, iako me je Uredništvo pravovremeno pozvalo na suradnju, ali se pozivu nisam mogao odazvati zbog zdravstvenih razloga. Žao mi je. Sada, naime, uviđam da je tražena suradnja bila ne samo izraz učtivosti prema mojoj dvadesetogodišnjoj suradnji s Filozofsko-teološkim institutom Družbe Isusove u Zagrebu i s njegovim časopisom *Obnovljeni život*, nego također želje i potrebe da se ukaže na Brajičićev dosada nepoznati utjecaj, na početak sustavnoga i produbljenoga filozofsko-teološkoga dijaloga između kršćana i marksista u Hrvatskoj. O tome u njegovu zborniku, na žalost, nama ni riječi. Stoga sam odlučio, barem *post festum*, napisati ovih nekoliko redaka o tom utjecaju u »njegovu« *Obnovljenom životu*. Oni su u prvom redu povijesno-memoarskoga obilježja, a ne doktrinarnoga. No, smatram da će i kao takvi značiti stanoviti doprinos osvjetljavanju slavjenikove uloge u dijaloškom zbivanju u nas.

Općenito je poznato u domaćem filozofskom i teološkom općinstvu da je prvi pokušaj dijaloga između kršćana i marksista bila javna rasprava između isusovca p. Mije Škvorca i prof. dr. Branka Bošnjaka održana 28. ožujka 1967. godine u Studenskom centru u Zagrebu pred brojnim slušateljstvom.¹ To je dakako bio samo pokušaj jer je prema općoj ocjeni bio više vješto dijalektičko i govorničko sučeljavanje predstavnika dvaju oprečnih svjetonazora, nego težnja da se pronikne u bit tuđega stajališta i da se zajednički *traži istina*. Bilo je u tome susretu i »navijačkoga naboja« (N. Skledar). U vezi s tim neka mi bude dopušteno priopćiti jednu značaj-

¹ B. Bošnjak — M. Škvorc, *Marksist i kršćanin*. Dijalog prof. Branka Bošnjaka i prof. o. Mije Škvorca o nekim temama knjige: *Filozofija i kršćanstvo*, Praxis, Zagreb, 1969.

nu primjedbu p. Škovrca koju mi je iznio nekoliko mjeseci prije svoje smrti kada smo podrobnije razgovorali o tom susretu. Rekao je da je bio neugodno iznenađen i razočaran sugovornikovim postupkom, jer je unaprijed bilo dogovoreno da će se rasprava odvijati isključivo na filozofskoj razini u povodu knjige *Filozofija i kršćanstvo*, dok je sugovornik često napuštao područje filozofije uvodeći u razgovor već odavno prevladane racionalističko–prosvjetiteljske prigovore protiv kršćanstva i Svetoga pisma.

Po sebi je razumljivo da takav dijalog nije mogao biti nastavljen. I doista nitko nije tražio da ga se ponovi ili obnovi. Doduše, časopisi *Naše teme* (br. 6, 1967.) i *Politička misao* (br. 2, 1967.) bili su posvećeni dijaloškoj tematici, ali u njima su marksistički istomišljenici razgovarali zapravo sa sobom i među sobom da bi zatim svoju zajedničku poruku »preko plo-ta« priopćili nama kršćanima.

Poticaj za novi pristup dijalogu potječe od mojega redovničkoga subrata p. Jordana Kuničića, dekana Teološkog fakulteta u Zagrebu. On me je u proljeće 1968. godine zamolio da započetu doktorsku disertaciju ne pišem o odnosu filozofije i teologije, na kojoj sam počeo raditi s prof. dr. Bernhardom Welteom u Njemačkoj, nego o mogućnosti dijaloga između marksista i kršćana u nas. »Ova je tema sada izvanredno važna za našu Crkvu«, rekao je, »a nemamo čovjeka koji dobro poznaje Marxovo djelo da bi pokazao je li na njegovu temelju doista moguć iskreni dijalog zajedničkoga traženja istine. Ti si«, uvjeravao me je dalje, »tijekom sedam godina predavao 'Pitanja marksizma' na našem studiju u Dubrovniku, pa je sada pravi trenutak da to znanje iskoristiš za dobro Crkve.«

Koliko god je ovaj prijedlog bio privlačan i laskav, nisam ga prihvatio otprve zbog dva razloga. Prvo, dodijalo mi je sedmogodišnje bavljenje Marxom na Dominikanskoj visokoj bogoslovnoj školi u Dubrovniku, jer nisam našao u njemu onaj misaoni potencijal koji sam tražio. Što sam ga više proučavao, to je u mojim očima bivao sve manji. Došao sam do zaključka da umjesto genijalnoga dijalektičkoga mislioca budućega slobodnoga svijeta, pred sobom imam novovjekovno oličenje starovjekovnoga iransko–perzijskoga dualizma i suprotnosti. Drugo, činilo mi se nedoličnim da doktoriram na Teološkom fakultetu temom koja je članovima ispitne komisije, *salvatis salvandis*, slabo poznata. Pristao sam tek kada je bilo zajamčeno da će u ispitnoj komisiji sudjelovati i dobri poznavatelji Marxova djela s državnoga Filozofskoga fakulteta. Disertacija je, dakle, obranjena 1970. godine. U komisiji je, kao glavni ocjenitelj radnje i ispitivač, sudjelovao izvanredni profesor Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu dr. Danilo Pejović, a u diskusiji su sudjelovali i prisutni profesori dr. Branko Bošnjak s Filozofskoga fakulteta i dr. Oleg Mandić s Pravnoga fakulteta. To je bio početak produbljenoga kršćansko–marksističkoga di-

jaloga u Hrvatskoj, ali samo na akademskoj razini u okviru Teološkoga fakulteta.²

Nakon obrane disertacije odmah se postavilo i pitanje o izdavaču koji će je objelodaniti da bi bila dostupna širem krugu čitatelja i tako maknuti s mrtve točke toliko priželjkivani pokoncilski dijalog između starih protivnika. U tadašnjim vrlo povoljnim političkim prilikama »Hrvatskoga proljeća« ponudila su se čak tri izdavača: najprije *Matica hrvatska*, zatim *Kršćanska sadašnjost* i, konačno, *Crkva u svijetu*. No, nakon pomnjava čitanja rukopisa uredništva spomenutih izdavača vratila su mi ga uz napomenu da, ipak, treba još malo pričekati s objavljivanjem ovakvih kritičkih tekstova o Marxu i njegovu djelu. Naime, koliko god su naši marksisti, kako »ortodoksni« bakarićevci tako i »heretični« praksisovci, isticali da su autentični humanisti, otvoreni prema svačijoj istini i da im je vrhovno načelo »radikalna kritika svega postojećega«, ipak su od toga načela, začudo, izuzimali samoga Karla Marxa. On je za njih bio autoritet, nepogrešivi i nenadmašivi učitelj, izvor svakoga napretka, boljitka i ljudskosti, jednom riječju božanstvo u koje se nije smjelo dirnuti. Moja je disertacija, međutim, zastupala nedvosmisleno jasnim razlozima i dokumentima potkrijepljen stav da je Marx bio samo čovjek, i to čovjek koji je uz neke vrline imao i sudbonosnih promašaja, kako u intelektualnom tako i u praktičnom životu. To je bio prvi razlog zašto se spomenuti izdavači nisu usudili objaviti je. Strahovali su da će raspačavanje knjige biti zabranjeno i da će cjelokupna naklada svršiti u tvornici papira.

Ipak se početkom 1972. godine našao odvažan izdavač koji se, upravo u najnepovoljnijem političkom trenutku, kada se u Hrvatskoj — nakon Karađorđeva — cenzurirala i suzbijala svaka imalo kritička misao, usudio upustiti u riskantan pothvat i objelodaniti disertaciju pod naslovom *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom* (listopad 1973. godine). Bijaše to Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, odnosno glavni i odgovorni urednik njegovih publikacija: p. Rudolf Brajičić. Istini za volju, moram priznati da je p. Vladimir Horvat imao značajnu posredničku ulogu između autora i p. Brajičića, ali odluka o hrabrom izdavačkom pothvatu i njezino ostvarenje, koje je uvelike iznenadilo naše crkveno i marksističko općinstvo, svakako pripada p. Rudolfu Brajičiću. On je pronicavo predvidio da će knjiga izazvati, doduše, žestoke reakcije i prijepore, ali neće biti zabranjena zbog novosti sadržaja. Njezina će istina tijekom vremena donijeti svoje plodove i u marksista i u kršćana, što se na određen način i dogodilo. U prilog tome dovoljno je iznijeti sud dvojice dobrih poznavatelja dijaloškoga gibanja u nas, dr. Nikole Skledara i Slobodana Reljića.

2 »Disertacija o dijalogu s marksizmom na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu«, u *Glas koncila* br. 178, 19. travnja 1970., 8.

Skledar piše: »Iako se kod nas o dijalogu između kršćana i marksista dosta raspravljalo i pisalo, i s marksističke, i s kršćanske strane, Verešov rad je, koliko nam je poznato, bio prvo sustavno djelo (u obliku knjige) o toj tematici. Pojava drugog, proširenog i dopunjenog izdanja ove knjige tim je opravdanija, budući da je istodobno popunilo izdavačku prazninu i služilo kao poticaj novim nastojanjima na tom području.«³

Reljić u beogradskom tjedniku *Nin*, upravo u godini sloma komunizma u Europi, ovako ocjenjuje izdanje knjige *Filozofsko–teološki dijalog s Marxom*: »Za to izdanje, koje je posle doštampano, bez preterivanja se može reći da je postalo 'kult knjiga'. Recimo, u beogradskom Klubu čitalaca 'Komunist', prvoj knjižari u zemlji koja se 'usudila' da bez zazora prodaje i knjige verskih izdavača, godinama je to bio naslov koji je, zbog tražnje, stalno naručivan. 'Filozofsko–teološki dijalog s Marxom' posle je često citiran u naučnim časopisima i literaturi. Studenti društvenih nauka su ga sa zanimanjem čitali, jer su između tih tvrdih zelenih korica nalazili toliko pravih činjenica o čoveku i naučniku Karlu Marksu koji je, inače, na mnogim predavanjima — bez obzira koliko je to sama suprotnost marksizma — uveliko bivao 'obogotvoren'.«⁴

Bio bih neiskren kad bih tvrdio da mi ne gode ovakva priznanja, ali me neizmjereno više veseli činjenica da je *istina* knjige o Marxu osvojila mnoge čitatelje i oslobodila ih od neistine. Time je knjiga ispunila svoju bitnu zadaću. No, ponavljam: to ne bi bilo moguće bez autentične kršćanske odvažnosti i pronicave ljudske dalekovidnosti p. Rudolfa Brajičića, jer bez njega ona ne bi ni postojala.

THE REMARK IN RELATION TO THE BEGINNING OF THE DIALOGUE BETWEEN THE CHRISTIAN AND MARXIST IN CROATIA

Tomo Vereš

Summary

The writer meditates about the value of the magazine »Život« and evaluate its importance in the shaping of the spiritual culture of the Croatian people.

3 N. Skledar, *Zbilja religije. Religija o sebi i u sociokulturnom kontekstu*, HFD, Zagreb, 1991., 91–92. Vidi također autorov članak »Dijalog kršćana i marksista u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine«, u *Filozofska istraživanja*, 13 (1993.) 1, 235.

4 S. Reljić, »Pružanje ruku«, u *Nin*, br. 2017, 27. VIII. 1989., 33.